

Maria Lewicka

Instytut Psychologii

Wydział Filozofii i Nauk Społecznych

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Recenzja dorobku habilitacyjnego dra Michała Jaśkiewicza

Dr Michał Jaśkiewicz Jest absolwentem Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego, pracę magisterską obronił w roku 2002, pracę doktorską w 2009, obie na Uniwersytecie Gdańskim, obie pisane pod kierunkiem dr hab. Krystyny Drat-Ruszczak, prof. SWPS. Od początku swojej kariery naukowej związany jest z Instytutem Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego, będąc najpierw (2002-2009) asystentem, a później (2009-do teraz) adiunktem w tym Instytucie. Wcześniejsze zainteresowania problematyką „ja” oraz tożsamości człowieka z czasem przekształciły się w zupełnie nowy obszar badawczy (rozwijany we współpracy przede wszystkim z dr hab. Tomaszem Bestą): badanie jakości życia w powiązaniu z fizycznymi czynnikami środowiska miejskiego oraz z zastosowaniem szeregu konstruktów teoretycznych zaczerpniętych z psychologii społecznej . Większość jego badań prowadzonych jest w miejscu zamieszkania (w Trójmieście), niektóre badania prowadzone były w Łodzi. Od razu pragnę podkreślić, że cieszy mnie bardzo, że problematyka „środowiskowa” coraz bardziej przebija się do prac polskich psychologów. Potrzebują tego nasze miasta, a głos psychologów ulokowanych w różnych miejscach kraju może być znaczący. Cieszy też, że wzięli się za to psychologowie społeczni. Pozwoli to wprowadzić do tej dziedziny metodologię oraz bardziej wyrafinowane teorie, których często brakuje badaniom środowiskowym.

Swoją recenzję rozpocznę od ogólnego przeglądu dorobku Habilitanta w oparciu o kryteria sformułowane w Rozporządzeniu.

1. Wykaz publikacji

Dr Jaśkiewicz opublikował osiem artykułów w czasopismach z listy JCR (posiadających *impact factor*), oraz cztery artykuły w czasopismach spoza listy (znajdujących się w bazie MNiSW i aspirujących do bazy Scopus). Baza Scopus pokazała jeszcze jedną, zupełnie świeżą publikację, której dr Jaśkiewicz jest współautorem (artykuł w *Personality and Individual Differences*, 2021). Wszystkie (poza jednym) artykuły są anglojęzyczne. W skład jego osiągnięcia naukowego weszło pięć artykułów z listy JCR oraz jeden z listy Scopus. We wszystkich artykułach wchodzących w skład osiągnięcia dr Jaśkiewicz jest pierwszym i głównym autorem. W spisie publikacji nie znalazłam monografii ani rozdziałów w pracach zbiorowych.

2. Dane bibliometryczne dorobku.

Ponieważ od czasu złożenia dokumentacji minął już pewien okres, pozwoliłam sobie dane te ponownie sprawdzić. Aktualnie liczba cytowań według WoS wynosi 63 (poprzednio 24) i H-index= 5 (poprzednio 4), liczba cytowań według bazy Scopus wynosi 86 (poprzednio 42) i H-index=6 (poprzednio 4), liczba cytowań według bazy Google Scholar wynosi 162 (poprzednio 64) i H-index = 7 (wcześniej 4). Tak więc widać, że w ciągu roku bardzo zwiększyła się liczba cytowań prac dr Jaśkiewicza, co wskazuje na rosnącą obecność jego dorobku w świadomości badaczy.

3. Kierowanie projektami badawczymi i udział w projektach badawczych.

Dr Jaśkiewicz kierował jednym projektem badawczym uzyskanym w ogólnopolskiej konkurencji (grant NCN Sonata 2015-2018), był też wykonawcą w dwóch innych projektach badawczych, w tym jednym międzynarodowym (polsko-norweskim). Polsko-norweski projekt koordynowany jest przez konsorcjum kilku instytucji polskich i norweskich.

4. Aktywny udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach

Dr Jaśkiewicz uczestniczył w 11 międzynarodowych konferencjach (w sześciu sam wygłaszał referat) oraz w siedmiu konferencjach krajowych. Nie przebywał na żadnym stażu zagranicznym.

5. Aktywność organizacyjna na rzecz nauki

Dr Jaśkiewicz był członkiem komitetu naukowego i organizacyjnego dwóch międzynarodowych konferencji (obie organizowane w Gdańsku), jest członkiem rady

redakcyjnej anglojęzycznego (lecz krajowego) czasopisma *Current Issues in Personality Psychology*.

6. Aktywność dydaktyczna

Dr Jaśkiewicz prowadzi na Uniwersytecie Gdańskim zajęcia z psychologii społecznej, psychologii osobowości i diagnozy osobowości, wprowadza też do dydaktyki wątki środowiskowe dotyczące życia w mieście. O przestrzeni miejskiej naucza też na studiach podyplomowych. Wykraczając poza dostarczone materiały wspomnę, że w roku 2019/2020 dr Jaśkiewicz prowadził konwersatorium „Bezpieczeństwo w mieście” dla studentów psychologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Dr Jaśkiewicz wypromował siedmiu magistrantów, jest też promotorem pomocniczym pracy z pogranicza psychologii środowiskowej i geografii społecznej w Instytucie Geografii Uniwersytetu Gdańskiego.

7. Ekspertyzy na zamówienia podmiotów zewnętrznych

Dr Jaśkiewicz jest członkiem Zespołu Doradczego ds. Mobilności i Transportu przy Wice-Prezydencie Gdańska, wykonywał ekspertyzy dotyczące przestrzeni miejskiej przyjaznej osobom pieszym.

8. Recenzje

Dr Jaśkiewicz wykonywał recenzje artykułów do siedmiu czasopism, zarówno krajowych jak i międzynarodowych

Podsumowanie części formalnej dorobku

De Michał Jaśkiewicz reprezentuje profil naukowy coraz częściej obecny w środowisku młodych psychologów. Publikuje przede wszystkim w czasopismach międzynarodowych oraz w języku angielskim. Jego dorobek nie jest bardzo liczny (ogółem 12, obecnie już 13 pozycji), jest to jednak dorobek, który jest coraz bardziej zauważony w środowisku akademickim, o czym świadczą rosnące cytowania w międzynarodowych bazach. Dr Michał Jaśkiewicz ma też na swoim koncie liczne wystąpienia konferencyjne (znów głównie międzynarodowe). Moim zdaniem pod względem ilościowym jest to dorobek wystarczający do ubiegania się o stopień

doktora habilitowanego. Zdecydowanie wystarczająca jest też realizacja pozostałych kryteriów: aktywność dydaktyczna, samodzielne kierowanie grantem badawczym, promotorstwo pomocnicze pracy doktorskiej, współpraca ze środowiskiem zewnętrznym. Jest to dorobek spójny i dobrze wróżący na przyszłość. Wśród rekomendacji zaleciłabym wyjazd na staż zagraniczny do którejś z placówek zajmujących się problematyką „miejską”.

Ocena merytoryczna osiągnięcia habilitacyjnego

Jako swoje osiągnięcie habilitacyjne dr Michał Jaśkiewicz przedstawił sześć artykułów opublikowanych w recenzowanych anglojęzycznych czasopismach z listy JCR (*Journal of Environmental Psychology*, *Journal of Community Psychology*, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *Applied Research in Quality of Life*, *Transportation Research part F. Traffic Psychology and Behavior*) i jeden artykuł w krajowym czasopiśmie anglojęzycznym (baza Scopus) *Polish Psychological Bulletin*. Są to w zdecydowanej większości dobrze wybrane miejsca publikacji – czasopisma odpowiednio sprofilowane na podejmowane w artykułach tematy. Przewodnikiem po załączonych artykułach jest – doskonale zresztą napisany autoreferat. Ten Autoreferat niweluje nieco wrażenie wąsko-empirycznej orientacji autora, jakie odniosłam po przeczytaniu tekstów składających się na osiągnięcie badawcze.

Temat przewodni prac składających się na osiągnięcie habilitacyjne „Środowiskowe i psychologiczne wyznaczniki jakości życia w mieście” wiąże ze sobą wszystkie sześć prac. Prace dotyczą analizy cech środowiska fizycznego i związku tych cech ze zmiennymi psychologicznymi. Jest to o tyle warte podkreślenia, że psychologowie środowiskowi często ograniczają się do zmiennych psychologicznych, takich jak na przykład przywiązanie do miejsca, traktując je jako główne zmienne niezależne dla innych zmiennych psychologicznych. Miejsce staje się wtedy pewnym bytem wirtualnym, samo w sobie nie jest przedmiotem analiz. W przypadku prac dra Jaśkiewicza miejsce jest ważne ze względu na swoje fizyczne cechy. Stąd wszystkie jego prace nie są po prostu wariacją na temat jeszcze jednego konstruktów osobowościowego ale analizują z różnych stron fizyczne cechy miejsca (i ich związek z różnymi zmiennymi psychologicznymi). To jest zdecydowanie pozytywna strona przedstawionych do oceny prac. Drugą pozytywną cechą jest dobre osadzenie

prowadzonych badań w istniejącym dorobku empirycznym dziedziny. Mankamentem jest ich mocno ateoretyczny charakter. Nie chodzi tu o brak tekstu czysto teoretycznego ale o sposób stawiania pytań badawczych, dobór zmiennych czy też później sposób prowadzenia dyskusji. W tej dziedzinie (psychologii środowiskowej) nie jest to problem odosobniony – bardzo wiele pytań badawczych wiążących cechy fizyczne środowiska ze zmiennymi psychologicznymi ma charakter zdroworozsądkowy. A więc od czego zależy reakcja na nieporządku w mieście i czy ludziom one przeszkadzają czy nie? Czy łatwy pieszy dostęp do ważnych usług w mieście przyczynia się do podniesienia satysfakcji z życia w tym mieście czy nie? Czy zalew miasta kakofonią reklam wpływa na ocenę estetyczną miasta czy nie? Takie pytania mogą zadawać nawet zainteresowani życiem w mieście dziennikarze. Oczywiście psycholog może takie pytania też stawiać, ale już odpowiedź na te pytania nie powinna być zdroworozsądkowa. Dr Jaśkiewicz poszukuje odpowiedzi na te pozornie banalne pytania szukając przede wszystkim psychologicznych mediatorów i moderatorów zależności między cechami fizycznymi miasta/miejsca a psychologiczną reakcją na nie (satysfakcją, oceną estetyczną itd.). Te mediatory to relacje społeczne (w tym sąsiedzkie), przywiązanie do miejsca i jego różne rodzaje, identyfikacja lokalna i inne rodzaje tożsamości. Owe mediatory (i moderatory) powinny wynikać z teorii, ale niestety czytając prace nie mogłam się w pewnych momentach oprzeć poczuciu, że w wielu miejscach zostały one wprowadzone dość przypadkowo, dlatego, że była dostępna jakaś ich miara, oraz że uzasadnienie ich wprowadzenia ma charakter nieco, jak to się mówi, „adhoktyczny”. Ja oczywiście bardzo się cieszę, że Autor posługuje się również moimi miarami związku z miejscem, niemniej sama nie byłam w stanie zrozumieć, dlaczego do badania satysfakcji z korzystania z publicznego transportu wprowadzono tożsamość narodowo-konserwatywną czy tożsamość europejską (artykuł w *Transportation Research*). To, że wykazano jakieś korelacje nic naprawdę nie znaczy, o ile nie są to zależności uzasadnione teorią (a ja takich nie widzę). To samo dotyczy roli tych zmiennych w badaniu oceny estetycznej miasta (artykuł opublikowany w *Polish Psychological Bulletin*).

Na tym tle bardzo dobrze prezentuje się artykuł przedstawiający cztery badania poświęcone mediatorom i moderatorom związku między spostrzeganiem nieporządku w mieście, a jakością życia (publikacja w *Journal of Environmental Psychology*). Jest to konsekwentny cykl badań, na który składają się zarówno badania korelacyjne jak i

eksperymentalne, a także badania prowadzone w naturalnym środowisku odgórnie wybranych dzielnic dwóch miast. Artykuł jest konsekwentnym sprawdzaniem roli poczucia związku ze społecznością lokalną (*sense of community*) oraz więzi sąsiedzkich jako mechanizmów pośredniczących między spostrzeganą jakością przestrzeni miejskiej, a jakością własnego życia w tym mieście. Równocześnie testowana jest rola psychologicznego moderatora: zewnętrznej atrybucji odpowiedzialności za jakość tej przestrzeni (nieporządek). W badaniu nieoczekiwanie pojawia się kolejny moderator: miasto. Zewnętrzna atrybucja likwiduje (negatywny) związek między postrzeganym nieporządkiem i siłą związku ze społecznością w Łodzi ale nie w Gdańsku, stwarzając interesujący punkt wyjścia do dalszych eksploracji. Trudno bowiem zamykać oczy, gdy istnieją dowody, że śmiecą mieszkańcy naszej dzielnicy, a nie jacyś abstrakcyjni „przybyli” (a taka sytuacja, według autorów, miała miejsce w Gdańsku, choć jest to na razie chyba tylko hipotetyczne wyjaśnienie różnicy między dwoma miastami). Powiem też szczerze, że akurat w tych badaniach (może bardziej niż w pozostałych) przydałby mi się mediator/moderator w postaci typu przywiązania do miejsca czy subiektywnego poczucia skuteczności środowiskowej. Ostatecznie nie chodzi bowiem o to, żeby rzucić winę na nieporządki w mieście na osoby spoza lokalnej społeczności ale żeby zbadać, od czego zależy motywacja do ich usunięcia. Zewnętrzna atrybucja odpowiedzialności za bałagan pozwala „uratować” poczucie więzi z lokalną społecznością ale bałaganu nie zlikwiduje.

Zainteresowanie nieporządkami w mieście czy też szerzej – zachowaniami transgresyjnymi zaowocowało konstrukcją narzędzia (*Journal of Community Psychology*) do pomiaru zachowań i sytuacji w mieście, które przekraczają pewne zwyczajowo przyjęte normy. Są to z jednej strony zachowania nietypowe i na granicy prawa (spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, malowanie graffiti na murach, jazda na desce po publicznych schodach, ale również ze względu na miejsce badania – nadmorskie miasto z dużą publiczną plażą – paradowanie po mieście w strojach kąpielowych). Z drugiej strony jest to obecność w przestrzeni publicznej osób „niepasujących” do miejsca i psujących jego wizerunek: żebracy, bezdomni, squattersi, a także uliczni grajkowie – swoja drogą dziwne jest, że również ta ostatnia kategoria, jakby nie było integralnie zrośnięta z każdą dobrą przestrzenią publiczną, się tu znalazła. Narzędzie jest autorską konstrukcją, zostało psychometrycznie sprawdzone w dwóch badaniach (analiza eksploracyjna, confirmacyjna). Artykuł prezentuje

związek obu wymiarów skali z takimi konstruktami jak różne formy kapitału społecznego i tożsamość lokalna (badanie 1) oraz lęk społeczny, dwie formy świadomości (prywatna i publiczna), emocja wstrętu (Badanie 2). W Badaniu 2 eksperymentalnie (dwie winietki) sprawdzono też trafność skali. Nie do końca rozumiem uzasadnienie teoretyczne dla wprowadzenia tych właśnie a nie innych zmiennych jako predyktorów reakcji na przekraczanie norm. Wyniki sugerują dość nieoczywisty wzorzec zależności: kapitał społeczny i więzi sąsiedzkie są jak wiadomo predyktorami tożsamości lokalnej, czyli powiązane są z tożsamością pozytywnie. Tymczasem wyniki sugerują odwrotne zależności: reakcja na zachowania niestandardowe i obecność osób nietypowych w miejscu jest negatywnie przewidywana przez obie formy kapitału społecznego (im silniejszy kapitał tym słabsza reakcja) ale pozytywnie przez tożsamość lokalną (im silniejsza tożsamość, tym silniejsza reakcja). Czy nie ma tu przypadkiem jakiegoś artefaktu metodologicznego? Dlaczego bowiem silna identyfikacja nie miałaby również prowadzić do osłabienia reakcji na zachowania transgresyjne podobnie jak tożsamość topologiczna w badaniach Felonneau (2004) sprzyjała zamykaniu oczu na przejawy nieporządku w mieście? Nie bardzo też rozumiem wprowadzenia zmiennych „świadomościowych” w badaniu 2. Rozumiem, że chodziło o to, żeby wykazać, że są to inne konstrukty, niż mierzone autorską skalą. Wydaje się oczywiste, że są – więc dlaczego właśnie te? Zabrakło mi w tym artykule bardziej pogłębionej refleksji nad różnymi formami „kontaminacji” przestrzeni miasta: od takich, które miasto ubogacają i urozmaicają (uliczni grajkowie, parcouryści używający miasta jako przestrzeni do fizycznych, często karkołomnych, ćwiczeń, inne niestandardowe zachowania jak spanie w miejscu publicznym, a także obecność osób zwiększających różnorodność społeczną miasta) po zachowania jawnie niszczące miasto (śmiecenie, wandalizm, kradzieże itd.). Czy to jest pewne kontinuum czy są to różne kategorie? Autorzy w ostatniej dyskusji wydają się zmieniać zdanie na temat oceny zjawisk, które mierzy ich skala: od, jak się wydaje, negatywnej oceny na początku (badanie 1) po ich docenienie jako źródła różnorodności, które zapobiega (cytuję) „Formation of clean, closed, homogeneous spaces, that will deprive the city of its character”. To może warto też sprawdzić jak te zjawiska, które diagnozuje narzędzie, są oceniane przez ludzi, czy istnieje jakieś zróżnicowanie indywidualne oceny tych zjawisk, które da się wyjaśnić różnicami środowiskowymi lub psychologicznymi (swoją drogą tu mógłby się przydać rodzaj związku z miejscem – aktywne przywiązanie powinno towarzyszyć większej akceptacji nietypowych zachowań i osób w przestrzeni publicznej.

Drugim obszarem zainteresowań dra Jaśkiewicza jest spacerowalność (*walkability*) czyli dostępność przestrzeni miejskiej dla pieszych. Związkowi między oceną spacerowalności przestrzeni a jakością życia poświęcony jest chronologicznie pierwszy artykuł w serii (opublikowany w *Applied Research in Quality of Life*). Tu też pojawia się mediator (a nawet dwa niezależne mediatory): identyfikacja z miastem oraz fuzja tożsamości własnej i miasta. W badaniu wykorzystano zostało autorskie tłumaczenie skali spacerowalności NEWS. Artykuł jest dobrze napisany, oba aspekty tożsamości lokalnej okazały się być pozytywnie powiązane zarówno z oceną spacerowalności jak i z jakością życia, stanowiąc hipotetyczny (badanie ma charakter korelacyjny) mechanizm pośredniczący w tej zależności.

Proces adaptacji skali spacerowalności (NEWS) do warunków polskich stanowi treść publikacji w *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Trafność zaadaptowanej skali sprawdzano porównując różne dzielnice Trójmiasta, różniące się obiektywną spacerowalnością. Trafność teoretyczną sprawdzano korelacjami z miarami, o których wiadomo, że powiązane są ze spacerowalnością: lokalnej tożsamości, środowiskowej skuteczności (*self-efficacy*) i jakości życia. Chociaż artykuł nie przytacza całej skali, rozumiem, że jest ona dostępna u autorów. Na pewno przyda się również innym polskim badaczom zainteresowanym życiem w mieście.

Podsumowanie oceny osiągnięcia habilitacyjnego

Zbiór sześciu artykułów wchodzących w skład osiągnięcia habilitacyjnego dra Michała Jaśkiewicza oceniam pozytywnie. Pozytywnie oceniam poziom metodologiczny prowadzonych analiz. Są to w większości „standardowe” analizy korelacji, regresji liniowej, mediacji i moderacji a także eksploracyjnej i confirmacyjnej analizy czynnikowej narzędzi. Wszystkie analizy są poprawne, prezentacja wyników tabelaryczna i graficzna jest klarowna. Pozytywnie oceniam wkład empiryczny dra Jaśkiewicza do dziedziny. Artykuły dotyczą tematów ważnych dla funkcjonowania polskich miast: reakcji na nieporządki w mieście, dostępu przestrzeni miejskiej dla ruchu pieszego, oceny estetycznej miasta. Stworzone/zaadaptowane przez niego narzędzia będą służyć w kolejnych badaniach. Cennym wkładem dra Jaśkiewicza jest pokazanie roli konstruktów wypracowanych w psychologii społecznej i psychologii społeczności (fuzji tożsamości, poczucia wspólnoty lokalnej) w zrozumieniu reakcji ludzi na środowisko miejskie i w przewidywaniu jakości życia

w mieście. Należy też zaznaczyć, że kilka niewłaściwych do osiągnięcia współautorskich prac również rozwija te wątki.

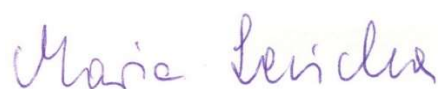
Ocena pozostałych prac

Wśród pozostałych prac dołączonych do materiałów znalazło się sześć artykułów o dość rozstrzelonej problematyce. Najbardziej konsekwentną drugą linią badań (prowadzonych wraz z dr hab. Tomaszem Bestą) są badania nad mechanizmami aktywności zbiorowej i im poświęcę tu trochę miejsca. Problematyki tej dotyczą trzy teksty. Podobnie jak w pracach składających się na dzieło habilitacyjne, w pierwszym z nich (artykuł opublikowany w *European Journal of Social Psychology*) badana jest mediacyjna rola różnych tożsamościowych konstruktów, takich jak siła tożsamości grupowej, fuzja indywidualnej i grupowej tożsamości, a także – nowe zmienne takie jak poczucie rozszerzania ja (self-expansion) w wyniku włączenia się w aktywności zbiorowe, poczucie skuteczności (self-efficacy) oraz postrzeganie siebie a kategoriach sprawnościowych. Na bardzo pozytywną ocenę zasługuje dobór próby – faktyczni uczestnicy zbiorowych aktywności (uczestnicy festiwali muzycznych, rowerowej masy krytycznej, marszów równości). Jeszcze bardziej „autentyczną” grupą badaną była grupa kibiców piłki nożnej (chuliganów) analizowana a artykule opublikowanym w hiszpańskim czasopiśmie *International Journal of Social Psychology (Revista de Psicología Social)*. Badano czynniki przewidujące bezpośrednio i pośrednio (mediatory) tendencję do angażowania się w ekstremalne, włącznie w działaniami gwałtownymi i agresywnymi, zachowania społeczne nastawione na zmianę status quo. Badanie ponownie pokazuje na istotną mediacyjną rolę zmiennej fuzji tożsamości. Z punktu widzenia obszaru badań psychologii środowiskowej na uwagę zasługuje artykuł z tej grupy, opublikowany w *Social Psychological Bulletin*, poświęcony aktywności na rzecz lokalnej społeczności w której mediatorami, obok konstruktu rozszerzania ja był aktywny typ przywiązania do miejsca („miejsce odkryte”). A więc nie jakiegokolwiek przywiązanie do miejsca ale właśnie jego specyficzny rodzaj może stanowić pośredniczący mechanizm aktywizujący mieszkańców na rzecz swojego otoczenia.

Podsumowując tę część dorobku, stwierdzam, że są to bardzo wartościowe prace empiryczne, konsekwentnie budujące naszą wiedzę o roli zmiennych tożsamościowych w aktywizowaniu społecznym ludzi.

Konkluzja ogólna

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę osiągnięcia habilitacyjnego oraz kryteria określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz w Rozporządzeniu, wnoszę o nadanie drowi Michałowi Jaśkiewiczowi stopnia doktora habilitowanego w obszarze nauk społecznych w dziedzinie psychologia.

/prof. dr hab. Maria Lewicka/

Toruń, 20 września 2020